

Cvetka Hedžet Tóth

Miklavž Ocepek: *Zapuščeni svet. Zbrani spisi.*

Ljubljana: Društvo Apokalipsa (Filozofska zbirka Aut, št. 32), 2007.

Zdaj, ko je življenjska pot Miklavža Ocepka (1963–2005) že sklenjena, se z otožnostjo lotevam pisanja o njegovem miselnem svetu, ki ga je prehodil skozi študije, članke in eseje, zbrane v delu z naslovom *Zapuščeni svet*. Vse zapisano učinkuje izrazito osebno, z močjo doživljanja, ki je bila lastna njemu, ki je vsako filozofsko vprašanje, vsak filozofski problem dojemal kot svoj lastni, osebni problem in angažma.

Ocepkovo je in ostaja filozofsko ter preseneča, s kakšno lahkotnostjo se da opisovati nekaj, kar ni nastalo samo med akademskimi štirimi stenami. Ocepek kaže, da je v ozadju živo, živeto življenje, ki ga je sam upošteval do te mere, da je pri filozofu oziroma pisatelju preverjal njegovo usposobljenost dešifrirati življenje kot tako, čim bolj neposredno, na podlagi svojega osebnega doživljanja. Notranjost je zato kot ozka vrata do resnice in notranjost kot avtoriteto je Ocepek priznaval že skoraj tako kot antični stoiki.

Ustvarjalnost je bila zanj eno z zmožnostjo “za razkritje življenja v vsej njegovi vitalnosti in dobronamernosti” (str. 456). Filozofsko čudenje, ta trajni izvor za nastanek filozofije, je po njegovem treba negovati tudi tam, kjer gre za nekaj odrinjenega, “pozabljenega, zamolčanega, prezrtega, zasramovanega, podcenjenega” (str. 457), in to poslanstvo je kot “odpiranje zaprtih vrat”. Že skoraj poetično je izrazil eno svojih najtemeljnejših poslanstev kot *napev, ki ostane* tudi, ko se je pesem že izpela. Smisel tega napeva ni nikakršno revolucionarno poslanstvo, ampak med drugim nespregibanje in nepristajanje na zgolj obstoječe. K bistvu *napeva* Miklavževe misli spada jasno sporočilo, da si ne prizadeva sveta in družbe spreminjati, “temveč ljudem izpovedati, da je svet lahko še lepši, kakovostnejši, če znamo prisluhniti izpovedi drugega. Vsak človek nosi biser v sebi. Zakaj mu ne omogočiti, da ga pokaže vsem nam? Brez sramu, brez zaplankanosti, brez bojazni” (str. 457). Knjiga *Zapuščeni svet* je takšen lep dokument, biser, ki med nami trajno ostaja in ki noče in si ne prizadeva za tržno, idejno pa še kakšno popularnost, noče biti hit. Tudi trupel za seboj ne pušča in nikogar ne gazi in ne zasramuje.

Iz krajšega zapisa na začetku *Zapuščenega sveta* z naslovom *Totalitarizem in čas* je razbrati njegovo odklanjanje totalitarizma v takšni ali drugačni obliki, in 20. stoletje je čas totalitarizmov. Danes, v postmoderni dobi, se nam postavlja vprašanje, kako je to bilo mogoče, in še bolj, da je sistem, čeprav skrajno prostaški in zločinski, brezhibno deloval. Bistvo totalitarizma je tole: "Prav želja po obvladovanju vsega obstoječega, totalitarizirati vse v eno – v maso, ki se jo da oblikovati, je značilnost vsakega totalitarizma" (str. 37). Dovzetnost za totalitarizme je Ocepek zelo odklanjal in v tem je bil eden njegovih temeljnih motivov razmisliti bistvo novejših filozofskih misli. Obsojal je tendence, da bi si podrejali drugega človeka in ljudi ter z njimi totalno upravljali. Totalitarni sistemi so sicer do zdaj praviloma vedno propadli, toda totalitaristična misel še vedno vztraja. Tukaj Ocepek postavlja zelo zanimivo vprašanje, namreč ali je "naš čas čas totalitarizma, ali ima totalitarizem svoj čas?" (str. 39). Totalitarizem pomeni svojevrstni pritisk časa, kajti prav vsak totalitarizem je ustvaril elito, ki je nosilec časa; tako si elita domišlja, da se je začelo neko popolnoma novo obdobje, ki povzdiguje skupno, družbeno srečo nad osebno in za ta cilj je opravičljiv in smiseln vsak zločin. Človek kot posameznik izgublja pravico in možnost za svoj osebni, individualni čas. Zgodba grozot, ki ostajajo, so trajni opomin, taborišča smrti, industrija smrti, ta skrajni sestop iz časa ali kar čas brez časa, šele mukoma prihaja in precej pozno zaposluje slovenski humanistični prostor. Pri nas tema o holokavstu še vedno ni dobrodošla – kako dolgo še, se smemo vprašati.

Sodobna filozofska misel je zaznamovana z marsičim in v svojem *Pogovoru s filozofom Ivanom Urbančičem* (str. 459–504) je Ocepek glede na razmere pri nas izrecno poudaril potrebo po družbeni refleksiji, kar ni isto kot politično, in tako je ena od aktualnih tem "nevidni totalitarizem" (str. 497), kakor je to imenoval urednik Apokalipse Primož Repar. To je odličen intervju, ki nam posredno daje uvid, da danes nobene filozofije ne moremo več obravnavati v eshatološkem, odrešenjskem smislu, ti časi so na srečo mimo. Seveda pa pogovor pušča nerešeno vprašanje, ali del slovenske filozofske misli kljub vsemu, kar se je zgodilo zadnja leta, še vedno ni preveč naklonjen določenemu totalitarizmu, ki med nami žal deluje na sila rafiniran način, se obnavlja – in verjetno se tej strašni moči navade ne da upreti drugače kot samo osebno, predvsem z osebno odgovornostjo, ki preveva večino Ocepkovih zapisov.

Pri tem je Ocepek poudarjal dialoškost, medčloveškost kot medsebojnost in "odnos je medsebojnost" (str. 185). Človekova družabnost je kot najnaravnejša religioznost, možnost povezovanja sebe z drugim in svetom in etika se začne s sestopom iz osamljenosti, je kot most med *jaz* in *ti*. Da

je etika *philosophia prima*, je Ocepku zavezujoče stališče, in ontologijo človeka je zato sredi razmišljanj o Martinu Bubru povzel s tem, da je “bistvo človeka [...] biti z drugim človekom, je srečevanje z drugim, je poslanstvo, kjer eden hrepeni po drugem in ga istočasno potrjuje. Človek brez odnosa se ne more razvijati, sploh ne more postati človek” (str. 185). Ta misel je pri Ocepku prazračna, in vtis že po prebrani celoti dela *Zapuščeni svet* je, da je človek človek glede na to, kako komunicira z drugim in s celoto sveta.

Ne samo personalizem, pri Ocepku je prepoznavna celo filozofija življenja, in tisti, ki bere njegove zapise, takoj začuti Ocepkuvo nagonsko odklanjanje vsakršne redukcije in zapiranja človeka v sistem. Tudi institucionalno razumevanje občestva, “ne glede na to, za katero institucijo je šlo”, mu je bilo zelo tuje. Z vsako se je po svoje razhajal, kajti institucije, vse po vrsti, imajo to čudno lastnost, da zahtevajo priznavanje svoje avtoritete skozi subordinirani sistem, kar pomeni nadrejenost in podrejenost. Edini smiselni sistem, ki ga je Ocepku lahko spoštoval, je bil koordinirani sistem, medodnošajskost kot enakopravni človek med enakopravnimi in tukaj se je neverjetno dobro razumel s sodelavci revije Apokalipsa, zato gre ob izidu *Zapuščene svet* vse priznanje in zahvala njenemu uredniku, ki je delo tudi zelo skrbno pripravil in ga izdal.

Primož Repar, eden njegovih najtesnejših filozofskih sodelavcev in prijateljev ter tudi najboljši poznavalec njegove misli, je zapisal tole: “Miklavž Ocepku je bil kot filozof in etik prvenstveno eksistencialist, v ožjem smislu personalist, levinasovec in tako religiozni mislec radikalne etike. Toda njegova filozofska pot je bila hermenevitična. Kot hermenevtik pa je v filozofiji vse bolj videl poklic pisateljstva, na katerega se je pripravljaval vse od prvega do zadnjega diha” (str. 534–535). In to je svet zapisane besede Miklavža Ocepka, v katerega spadajo razmišljanja o metafiziki, življenju, smrti, pa tudi o svobodi in Bogu. Danes, v post-moderni dobi, je “vrzel, ki se imenuje svoboda” (str. 96), kajti svoboda je ogrožena zaradi preobremenjenosti sodobnega človeka, in da je miselni svet Miklavža Ocepka svet, v katerem se človek počuti osamljen, je uvodni nagovor *Zapuščene svet*. Kakšno etiko potrebujemo, da bi se s svobodo in osamljenostjo mogli soočiti? Ocepku tu ne zmanjkuje določenega optimizma. Ko beremo njegova razmišljanja o svobodi, se nam zdi, kot da je njegova filozofija misel, ki se ne muči več ob vprašanju, koliko svobode človek potrebuje, ampak prej, koliko svobode sploh prenese. Zakaj se zelo pogosto vse sile človekovega osamosvajanja kaj hitro rade spremenijo v lastne, samouničevalne sile?

Eden najmočnejših vzgibov za človekovo metafizično potrebo je dejstvo smrti, to, da smo končna in umrljiva bitja. Smrt pretrese – vemo, kako zelo je nekoč Sokratova smrt vplivala na Platona. V sodobnem svetu, v tem s politiko najbolj zasvojenem 20. stoletju, je še bolj vplivala na filozofijo zaradi množičnega umiranja, industrije smrti po koncentracijskih taboriščih. In o smrti je treba spregovoriti, govoriti, kajti: “Smrt ne jemlje samo živim, krade tudi umrlemu. Edino, kar smrt lahko da mrtvemu, je molk. Molk, ki si ga ni prislužil. To je molk, ki je mrtvemu vsiljen, v katerega je prisiljen. Mar ni sedaj na živih, da spregovorijo?” (str. 99). Tu je Oceppek s pomočjo Levinasa povedal, da je “smrt nasilje, je kakor uboj v noči, ko je človek prepuščen absolutnemu nasilju”, svoje lastne smrti ne doživimo, samo utrpimo jo lahko, in ker je tako, smo odgovorni za smrt drugih. Tako se začenja naša subjektivnost, ki lahko pelje v nekaj etičnega, in celota dela *Zapuščeni svet* je naravnana v etizacijo, ki še zdaleč ne pomeni tiranije dobrega. Bati se je zla, ki uspešno deluje v svetu pod krinko dobrega.

S kakšnim olajšanjem beremo Ocepkove eseje, ker nas ne pehajo na politične barikade. Politizacija je nema, je pa zato ves čas navzoča antropologija, ki se ne odreka svetemu, metafiziki in niti ljubezni ne. Eden najbolj občutenih zapisov se glasi *Ljubezen kot umetnost*. V njem je prisluhnil Marjanu Rožancu. Tema, ki pri njem izstopa, je po Ocepkovi presoji tema ljubezni, sicer težko opredeljiva, a tako želena, vendar ostaja vprašanje: “Kaj torej početi brez ljubezni, ko pa je z njo še veliko težje?” (str. 129). Kako umestiti njeno hotenje, kajti: “Umestiti ljubezen je kakor ustekleničiti zrak. Kaj ti bo, če veš, da je tukaj, a ga ne moreš uporabljati?” Življenje poraja ljubezen in ne obratno – to je misel, ki stoji sredi Ocepkovih razmišljanj o Marjanu Rožancu. Še bolj postaja etična dimenzija (in ne samo umetniška dimenzija ljubezni) razvidna v njegovih zapisih o ruskem filozofu Vladimirju Solovjovu, kajti moč ljubezni je v dajanju, ki obvladuje celo egoizem.

Hermenevtika in ponekod celo mistika doživljanja je svet Miklavža Ocepka. Mistika kot izrazita moč notranjosti gradi brez zunanjih avtoritet in vsiljenih hierarhij, in v tem je delo *Zapuščeni svet* prepričljivo in nevsiljivo zgledno. Ne prizadeva si osvojiti občinstva, samo spregovoriti želi o nečem, o čemer mislimo, da že vsi vse vemo. *Zapuščeni svet* Miklavža Ocepka tudi ne prepričuje, še manj izkazuje, le izpoveduje svoje občutenje sveta, ki je popolnoma nerepresivno in nikogar ne žali. In ravno ta, izrazito nerepresivna in umirjena plat učinkuje kot nekakšna neizrečena in nenapisana oporoka, ki bi se lahko glasila takole: na svojem lastnem mišljenju in doživljanju opazuj, kaj je filozofija in kaj

sploh pomeni misliti. Da je to Miklavž Očepek počel ponekod s pomočjo določenih, njemu dragih filozofskih avtoritet, ne moti, saj jim je dal izrazito osebni ton.

Dati stvári, da sama spregovori s seboj, toda na svoj enkratni, samo meni lastni jaz. Vpetost njegovega jaza je tolikšna, da je delo zgledno zaradi tega, kako ob vsem že povedanem skozi obravnavane teme vztrajati pri subjektivnosti, ki se ji nobena, tudi ne krščanska duhovnost, ne more odpovedati; če bi se ji, potem bi se temu samo najbolj človeškemu. Tudi s svojim esejizmom, ki je praviloma svojevrstna koincidenca med povečavo biti in povečavo bistva, je Očepek dojemal filozofijo kot način, kako si prisvajamo sebe, drugega človeka in ves svet. Zato je njegova hermenevtika kot kar najbolj neposredna berljivost sveta, ki si svet prisvaja v etičnem pomenu, noče ga spreminjati, pa saj to tudi ni potrebno. Napraviti življenje znosno pomeni najprej in za začetek narediti ga etično transparentnega. Takšno razvidnost zahteva filozofija Miklavža Ocepka – in to je ogromno.

Življenje in delo sta bila avtorju *Zapuščenega sveta* eno, kot celota cikličnega in linearnega. Tudi ni vsa prepričljiva moč filozofije v razvpiti dilemi ali Hegel ali Nietzsche. Bil je visoko nad vsemi izključujočimi debatami o tem, ali prej večno vračanje ali bolj napredek v zgodovini. V jeziku, v katerem je sam govoril, bi to pomenilo, da je življenje vsakega človeka sinteza romantičnega in historičnega, sklenjena celota poti Abrahama in Odiseja – in tako je bilo in ostaja Miklavževo življenje.